

TANRI'YLA KAVGALI ADAM: JOSÊ SARAMAGO'DA TANRI, DİN VE İNSAN, OSMAN ZAHİD ÇİFÇİ

The Man Who Fight God: God, Religion And Human in José Saramago, Osman Zahid Çifçi

Beheşti Zehra KUBİLAY

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Felsefesi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye

Ankara University Social Sciences Institute Phd Student of the Department of Islamic Philosophy, Ankara, Turkey

behestizehrakubilay@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0003-2413-0160>

i Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 30.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 05.12.2020

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2020

” Atıf / Cite as: Kubilay, Beheşti Zehra. “Tanrı'yla Kavgalı Adam: José Saramago'da Tanrı, Din ve İnsan, Osman Zahid Çifçi”. *Mütefekkir* 7/14 (2020), 641-644.

<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.849998>

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Education, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

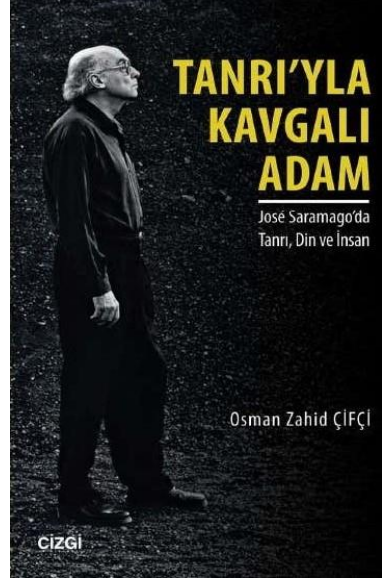
İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

TANRI'YLA KAVGALI ADAM: JOSÉ SARAMAGO'DA TANRI, DİN VE İNSAN, OSMAN ZAHİD ÇİFÇİ*

Tanrı'yla Kavgalı Adam, edebiyatçı kimliği ile öne çıkan nobel ödüllü José Saramago'nun eserlerinin sahip olduğu felsefi muhteva göz önünde bulundurularak; yazarın Tanrı, din ve insan konusundaki görüşleri hakkında bütüncül bir bakış açısı ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Son yıllarda ülkemizde geniş okuyucu kitlesine ulaşan Saramago, *'edebiyatı felsefe için bir imkân olarak'* görerek felsefi-edebi türden eserlerinin arka planında; insanın varoluşu, özgürlüğü, anlamı ve Tanrı konuları üzerine sorgulamalar yapmıştır.

Tanrı'yla Kavgalı Adam eserinde Çifçi, Saramago'nun romanları hakkında genel bilgiler verdikten sonra onun eserlerinde Tanrı, din ve insan konularına bakış açısına, eleştirilerine ve bu eleştirilerin altında yatan felsefi problemlere kısaca değinmektedir. Ayrıca bu eleştirilerin kaynağını oluşturan Eski Ahit ve Yeni Ahit metinlerine ve bilhassa Hıristiyan terminolojinin tercih edildiğine dikkat çekmektedir. Bu sayede *Tanrı'yla Kavgalı Adam*, Saramago'nun dinden ziyade dini elinde tutanlar ile hesaplaşma serüveni konusundaki eserlerinden yola çıkan bir iz sürümü sunmaktadır. Bu iz sürüm Saramago'nun eleştirilerinin kaynağını oluşturan kötülük problemi ve irade gibi konular hakkında ipuçları vererek, gelecek bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacak bu konular için okuyucuyu hazırlamaktadır. Ülkemizde bilhassa *"Kabil"* ve *"İsa'ya Göre İncil"* eserleri ile yoğun eleştiri alan yazarın, diğer eserlerinde ele aldığı konuları ve temel eleştiri yönlerini bu bölüm sayesinde daha bütüncül görmek mümkündür.

Saramago'nun eserlerinde en sık gündeme getirdiği tartışma konularından olan Tanrı bahsinin ele alındığı *"Saramago'da Tanrı"* bölümünde insanların neden Tanrı'ya ihtiyaç duyduğu hakkında genel bir bakış açısı ortaya konulmuştur. Ona göre insan akli ve korkuları sebebiyle Tanrı'ya yönelim göstermektedir. Saramago, felsefi pek çok konuya, içinde bulunduğu Hıristiyan kültür çerçevesinde cevaplar bulmaya çalışmış, aradığı cevapları bulamamış olması kendisini ateist olarak nitelendirmesine sebep olmuştur. Özellikle kötülük problemi konusunda

* Osman Zahid Çifçi, *Tanrı'yla Kavgalı Adam José Saramago'da Tanrı, Din ve İnsan*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2016).

çözünsüz kalması onu Tanrı'yı reddetmeye sevk etmiştir. Onun Tanrı konusunda düşüncelerini şekillendiren ve eserlerinde geniş yer tutan *'kötülük problemi'* de bu bölümde ele alınarak Saramago'nun çeşitli yollarla ulaştığı *'Tanrı kötüdür'* fikrini ayrıntılandırılmıştır. Saramago, Eski Ahit'ten yola çıkarak *"Kabil"* eserinde, Yeni Ahit'ten yola çıkarak *"İsa'ya Göre İncil"* eserinde Tanrı'nın kötü olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Tanrı'nın belli kavimleri cezalandırması ya da ortaya çıkan kötülüklere müdahale etmemiş olması ona göre Tanrı'yı kötü yapmaktadır. Ahiret fikrini reddeden Saramago, dinlerin kötülüğün sebebi olarak gördüğü imtihan ve ceza gibi pek çok fikri, bu şekilde en başından reddetmiş bulunmaktadır. Çünkü insanın adalet beklentisini ölümden sonrasına bırakması Tanrı'yı bu dünyada işlevsiz ve pasif hale getirmektedir. Saramago da tam olarak atıllaştırılmış bu Tanrı yaratımına karşı çıkmaktadır. Eğer bir Tanrı varsa bunun ancak bir tane olacağını kabul eden Saramago'ya göre tek bir Tanrı varsa ve bunu dinler farklı şekilde yorumluyorsa o zaman kötülüğün sebebi bu dinlerdir. Ancak bu dinlere ve dinler adına yapılan pek çok kötülüğe müdahale etmemek yine Tanrı'nın kötü olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Burada ele alınan bir diğer önemli husus ise *'insanın iradesi'* olmuştur. Saramago'nun iradeyle alakalı iddiası *'ya insan özgür değildir ve her şeye gücü yeten Tanrı kötüdür ya da insan özgür ve sorumludur ama Tanrı'nın her şeye gücü yetmez'* şeklindedir. Bu durumda Tanrı ya kötüdür ya da Tanrı değildir. Ancak eserlerini okuyanlar bilirler ki Saramago karakterlerine çoğu zaman iradesini kullanma hakkı vermemektedir. Bunun sebebi, onun Tanrı hakkında ortaya koyduğu pek çok görüşünün kaynağının Hıristiyan ve Yahudi dinlerinin Tanrı anlayışı doğrultusunda şekillenmiş olmasıdır. Saramago kendi Tanrı anlayışını bu dinlerin Tanrı anlayışlarına göre belirlemiştir.

Saramago'nun din eleştirisini şekillendiren dinler ve bu dinlere yönelik bakış açılarına yer veren *"Saramago'da Din"* bölümü ise içinde yaşadığı toplumun dini anlayış biçimi doğrultusunda şekillenmiştir. O, kilisenin dışlayıcı ve insanın zaaflarından beslenen uygulamalarına, dinlerin bu dünya yerine bilinmez bir alan olan Ahiret üzerine kurulu çözüm önerilerine eleştiriler getirmiş ve verdikleri umut ve sabır mesajları ile adeta dini bir uyuşturucu olarak kullandıklarını dile getirmiştir. Tanrı'ya ibadet maksadı ile yapılan Hıristiyan günah çıkarma ritüellerini eleştirmiş, Tanrı'nın bile Tanrı olabilmek için affediciler bir kuruma ihtiyaç duymasını O'nun için bir kusur, din için bir istismar aracı olarak görmüştür. Ayrıca hakikat denen şey din adamları tarafından belirlendiğinden rölativizme dayalı hakikat anlayışının kimi zaman kötülüğün sağlayıcısı olduğunu ifade eden Saramago, Hıristiyanlığı kötülüğün sebebi olarak görmüştür.

Saramago tarafından Tanrı'nın ve dinin varlığının sağlayıcısı olarak görülen insanın, varoluş amacı ve hayatın anlamı gibi felsefenin temel problemleri *"Saramago'da İnsan"* bölümünde, insan iradesi ve kader eksenli olarak ele alınmaktadır. Onun ele aldığı karakterler çoğu zaman sorumluluk almaz veya almak istemez ve kötü sonuçların sorumlusu olarak Tanrı'yı görürler. Tanrı'yı reddetme

sebebinin temelini oluşturan kötülüklerin bütün sorumluluğunu Tanrı'ya yükleyen Saramago, insanı masum ve çaresiz olarak görmektedir. Bu sebeple insanlar sorumluluğu yükleyebileceği bir Tanrı'ya, eğer o uygun değilse bu defa başka bir Tanrı'ya yönelirler ama asla Tanrısız kalmazlar. Zaten insanın bir Tanrı'yı reddiyle başka bir Tanrı'yı kabulü ardışık gerçekleşmektedir. Çünkü insan, umut etmeden yaşayamaz, bir Tanrı ve mükâfatlandırılma fikri ona cazip gelir. Tanrısız bir toplum ve Tanrı'nın olduğu bir toplumu daha net gösterebilmek için kurguladığı “Körlük” ve “Görmek” eserleriyle otoritenin Tanrı'ya karşılık geldiği toplumlar oluşturan ve bu toplum içinde insanı inceleyen Saramago, insanın toplum olmadan yaşayamayacağı fikri doğrultusunda Tanrı olmadan da yaşayacağı sonucuna ulaşmış gibidir. Ayrıca insan kendinden başka şeyleri önemsememesi ve hükmetme arzusu ile Tanrı'yla benzerlik göstermektedir. Son olarak o, insan konusunu ele alırken ahlakın kaynağını din değil toplum olarak görmektedir. Çünkü ona göre ahlakın belirleyicisi Tanrı değil insandır.

Dil ve üslup açısından sade ve akıcı bir yapıda kaleme alınan eser yazarın dilimize kazandırılmış tüm eserlerini, yazarın düşüncelerini etkileyen toplumsal yapının ve dini kaynaklarının incelemesi açısından kayda değer bir çabanın ürünüdür. Saramago hakkında ele alınan konuların Tanrı'nın kötü olduğu üzerinde birleşmesi ve *Tanrı'yla Kavgalı Adam* eserinin de temelde *kötülük problemi* merkezinde Tanrı, din ve insan başlıklarıyla bu problemin bağlantılarını ve ayrıntılarını gösteriyor olması güzel bir ayırım oluşturmaktadır.

Saramago gerek kendi gerek okuyucuları tarafından ateist kimliğe sahip biri olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun en büyük sebebi eserlerinin merkezinde bulunan din ve Tanrı eleştirileridir. Ancak yazarın eleştirileri çoğu zaman tüm teist dinleri kapsayan genellemeci bir bakış açısıyla değerlendirildiği için asıl eleştiri noktaları ve hedef aldığı dinler konusunda yanılgılar ortaya çıkmaktadır. Bu yanılgıları ortadan kaldırmak maksadıyla Saramago'nun tüm eserleri göz önünde bulundurularak kaleme alınan *Tanrı'yla Kavgalı Adam* yazara karşı indirgemeci ve genellemeci bakış açılarından uzaklaşıp, yazarın eserleriyle alakalı felsefi problemlerin tespiti ve anlaşılması konusunda bir açığı kapatmaktadır. Böylece yazarın daha objektif değerlendirilmesine imkân vermektedir.

Tanrı'yla Kavgalı Adam, akademik bir çalışma olmanın yanında, entelektüel olarak geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Bu eserle birlikte hali hazırda ele alınan konuların farklı açılardan ve daha ayrıntılı olarak incelendiği eserlerin yazılması konusunda Çifçi'nin de ifade ettiği gibi, kendisinden sonraki eserler için kapı aralayıcı ve ilham verici olması açısından da öncü konumundadır.